

УДК 94:351.858(477.83/86) «18/19»

О.Г. МАКАРЧУК

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА ПРЕСА КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ПРО РОБІТНИЦТВО І РОБІТНИЧИЙ РУХ**Макарчук Олена Геннадіївна** – Національний університет «Львівська Політехніка», кафедра журналістики та засобів масової комунікації, кандидат історичних наук, доцент

Розглядаються питання виникнення та становлення робітничого руху в Галичині в кінці ХІХ – поч. ХХ ст. та відображення цих процесів у тогочасній пресі, орієнтованій на робітничу аудиторію.

Ключові слова: суспільно-політичний розвиток Галичини під владою Австро-Угорщини, робітничий рух у Східній Галичині, демократична преса Східної Галичини наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.

Рассматриваются вопросы возникновения и становления рабочего движения в Галичине в конце ХІХ – начале ХХ ст. и отображение этих процессов в прессе того периода, ориентированной на рабочую аудиторию.

Ключевые слова: общественно-политическое развитие Галичины во власти Австро-Венгрии, Рабочее движение в Восточной Галичине, демократическая пресса Восточной Галичины в конце ХІХ – начале ХХ ст.

The problem of origin and formation of workers movement in Galicia in the end of ХІХ – beginning of ХХ centuries and its reflection in the press of that period are considered.

Keywords: social and political evolution of Galicia under Austria-Hungary, workers movement in Eastern Galicia, democratic press of Eastern Galicia in the end of ХІХ – beginning of ХХ century.

© О.Г. Макарчук, 2013

Постановка проблеми. В сучасних умовах українського державотворення питання участі в суспільному розвитку тих чи інших соціальних груп, фактора їхньої політичної активності та організації є надзвичайно важливими.

Певну роль тут відіграє й робітничий клас як важлива рушійна сила багатьох процесів, що відбуваються в державі. Будучи основною продуктивною силою індустріального та постіндустріального суспільства, робітництво може прискорювати чи уповільнювати ті або інші суспільні тенденції, маючи для цього власні потужні засоби – від голосу на виборах до загального політичного страйку; від тиску на підприємця легальними засобами, через профспілки, до створення робітничих дружин і загонів Червоної гвардії.

Аналіз досліджень і публікацій. Історіографія проблеми знала свої кращі часи. Протягом 1940-х - 1980-х рр. вийшли з друку монографії радянських та зарубіжних (А.П. Животко) науковців.

Питаннями розвитку західноукраїнської преси та відображення в ній політичних, економічних, соціальних, освітніх та інших суспільних процесів у вітчизняній науковій думці займалися такі відомі учені, як І. Л. Михайлин, А. П. Животко, І.В.Крупський, С. А. Кость, О. І. Дей, І. Л. Моторнюк, М. Ф. Нечитайло та ін. Окреме місце займають бібліографічні матеріали з історії західноукраїнської преси, підготовлені авторським колективом за редакцією М. М. Романюка. Разом з тим, названі автори обходять своєю увагою питання зародження та становлення робітничого класу в Галичині та того сегмента тогочасної преси, що взяв на себе завдання інформації та пропаганди в робітничому середовищі.

З розпадом Радянського Союзу (1991 р.) робітнича тематика (в т.ч. й профспілкова), на жаль,

втратила свою колишню актуальність, увагу сучасних дослідників привертають нові питання: гендерного руху, парламентської діяльності українських послів у Галицькому краєвому та Віденському (загальнодержавному) сеймах, біографістика тощо. Вважаємо такі підходи невиправданими. Робітничий клас і в нових історичних умовах володіє величезним потенціалом суспільної потуги. З іншого боку, нові історичні обставини дозволяють неупереджено підійти до багатьох, раніше табуованих питань історіографії робітничого руху, як-от: націоналізм у робітничому середовищі, діяльність т.зв. опортуністичних груп і течій у робітничому русі, співробітництво робітничих союзів і спілок з органами державного управління, співвідношення економічної та політичної складових робітничої боротьби тощо. Зрозуміло, що ці питання вимагають нових підходів – при збереженні традиційної опори на місцеві архіви, тогочасну пресу, мемуаристику та ін. джерела.

Мета дослідження. Пропонована читачеві історична розвідка ставить на меті узагальнити відомості про робітничу пресу Східної Галичини – з об'єктивних позицій, відсторонено від критики «буржуазного націоналізму» чи «угодовства в робітничому русі», що була невід'ємною складовою історичної літератури радянської доби.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 60-х – на початку 70-х років ХІХ століття у Східній Галичині розпочинається новий етап суспільно-політичного руху. Пов'язується це в першу чергу з тим, що на історичну арену виступає новий політичний гравець – робітничий клас. У 1867 р. населенню Австро-Угорщини були обіцяні певні буржуазно-демократичні свободи: слова, друку, совісті, зборів і об'єднань, використання рідної мови тощо.

Важливу роль в організації робітників у сфор-

мовану силу відіграла робітнича преса. Вже у січні 1869 р. у Львові почала виходити газета «Rekodzsielnik» («Ремісник»). На її сторінках висвітлювалася боротьба робітників різних професій за свої трудові права. Зокрема, на початку червня 1870 р. у Львові відбулися збори пекарів, учасники яких вимагали підвищення заробітної плати, скорочення робочого дня, поліпшення умов праці тощо [1]. У квітні – травні 1871 р. мали місце заворушення серед кравців-челядників 218 майстерень Львова. Їх підтримали і надали матеріальну допомогу друкарі, будівельники і залізничники Львова. Одночасно виступили 118 робітників львівських друкарень. Страйк тривав два тижні й завершився успіхом [2].

Розвиток робітничого руху, в свою чергу, потягнув за собою дальший розвиток робітничої преси. У січні 1872 р. вийшла друком професійна газета львівських друкарів «Czcionka» («Буква»), перетворена невдовзі на загальноробітничу газету Галичини.

Новий етап у розвитку робітництва Галичини й Буковини був ознаменований виходом у світ двотижневої газети «Prasa». На початку газета видавалася коштом «Товариства друкарів», відповідальним редактором її був робітник Й. Данилюк. Із серпня 1878 р. (від третього номера) співробітниками та редакторами газети стали І. Франко та М. Павлик. Газета виходила польською мовою, позаяк більшість міських робітників (поляків та євреїв) краще знала польську мову. Для потреб пропаганди редакційний комітет «Prasa» розробив програму-мінімум, оприлюднену під назвою «Наші завдання». Передбачалося, що ця програма буде затверджена на зборах львівських робітників [3, с. 130].

На шпальтах «Prasa» друкувалися статті І. Франка «Чого ми вимагаємо?», «Що приносить наша праця?», «На кого працюємо?», «Чия вина?». У 1881 р. ці та інші статті вийшли окремою брошурою під назвою «O prasu» («Про працю»). 18 серпня 1879 р. в газеті «Prasa» І. Франко публікує статтю під назвою «Чого ми хочемо?», де формулює програму галицького робітництва, незалежно від соціально-політичних орієнтацій, мови чи національності. Зазначаючи, що для панівних верств не тільки в Галичині, але й в усій Австро-Угорщині робітниче питання є ледве не найбільшою крамолою, він пише: «Соціалізм, комунізм, навіть нігілізм – ось страховища, що їх завжди висуває багата буржуазія, коли їй нагадують про робітниче питання» [4, с. 25].

«Prasa» висвітлювала тяжкі умови праці робітників дрібних підприємств і майстерень. Зокрема, газета відзначала, що навіть платня у розмірі 15,5 гульднів на тиждень зовсім недостатня для прожитку. Разом з тим багато робітників заробляли по 5 і навіть по 3,5 гульдена на тиждень [5]. Львівські друкарні, – пише «Prasa», – «темні підвали (...), де складачі повинні працювати серед вологи і задухи від ламп, які, особливо в похмурі дні, горять цілий день. У такому приміщенні працівники втрачають здоров'я й зір, стають інвалідами» [6].

Протягом усіх 1880-х років, аж до утворення

у 1890 р. робітничої Галицької соціал-демократичної партії та Русько-української радикальної партії, які заснували свої офіційні партійні органи «Robotnik» та «Народ», газета «Prasa» була основним робітничим друкованим органом у Галичині. З 1 січня 1880 р. починає виходити друком щотижневик (з 1888 року – щоденник) «Діло». На початках для цього були використані кошти товариства «Просвіта» [7, с. 6]. Активно реагуючи на зміни в усіх сферах тогочасного життя, часопис на своїх шпальтах звертався не тільки до питань розвитку освітньо-культурного рівня громадянства. Значну увагу «Діло» приділяло публікаціям на економічні теми – створення ринку праці, розвитку господарської освіти, ремісництва та промислів. З 1882 р. постійним автором часопису стає І. Франко, публікуються статті, коментарі, замітки М. Грушевського, М. Мурави, К. Левицького, В. Нестеровича, Ф. Федорціва та ін. публіцистів демократичної орієнтації з питань «політичної економії, порівняльного аналізу капіталізму й соціалізму, господарських перспектив Європи та світу» [8, с. 64].

У цьому ж (1880) році почав виходити журнал «Народ» – орган Русько-української радикальної партії, редакторами якого стали І. Франко та М. Павлик. У «Народі» широко висвітлювали проблеми західноукраїнського робітництва, зокрема, у таких статтях М. Павлика як «Свято Першого Мая», «Загальне голосування в Галичині», «На чужому празнику» та ін. З журналом широко співпрацювали видатні літератори й публіцисти з обох берегів Дніпра – В. Стефаник, Л. Українка, Л. Мартович, О. Кобилянська та інші.

Робітнича тема, тема боротьби за краще життя трудящих була широко представлена в ілюстрованому літературно-політично-науковому часописі «Світ», що з 1881 р. розпочав своє видання у Львові. Поряд з літературно-історичними та мовознавчими статтями на сторінках часопису друкуються дослідження І. Франка «Промислові робітники в Східній Галичині і їх плата р. 1870», стаття О.Т. «Робітницька плата і рух робітницький в Австрії в посьлідних часах» тощо [9, с. 413].

Часопис «Громадський голос» засновано у 1895 р. як «газета для руського народу». Ініціаторами друку стали представники Української радикальної партії. Навколо редакції згуртувалися видатні діячі свого часу – В. Стефаник, М. Драгоманов, М. Павлик, Лесь Мартович та інші. Важка економічна ситуація, недосконалі податкові, виборчі, земельні закони – все це знаходило свій відбиток у матеріалах авторів. У замітках «Децо про рух робітницький», «Рух вічевий», «Уличні демонстрації у Львові», «Кров львівських жертв у парламенті» знайшли своє відображення чисельні страйки та демонстрації, що охопили Львівщину, Тернопільщину, Перемишлянщину в кінці XIX – на початку XX століття [10, с. 61].

У 1897 р. у Львові за редакцією М. Ганкевича (псевдонім Iwan Hlunczak) починає виходити суспільно-політичний двотижневик «Robotnik». Поряд з пропагандою ідей соціал-демократії, на сторінках часопису широко висвітлювалися тогочасні політичні течії – народовство і москофіль-

ство, зародження і розвиток соціалістичного руху в Польщі, робітничий рух краю [11, с. 148]. Неоднозначну реакцію серед робітництва викликала мова видання – латиниця. Редакція пояснювала це тим, що робітники в містах дуже часто не знають «*ruskoho ruzma*», та бажанням донести свою думку до представників робітництва інших національностей (поляків та євреїв) [11, с. 148].

Поряд з іншими, важливими для життя краю питаннями, редакція широко висвітлювала проблеми виборчої системи в Австро-Угорській державі. Зокрема, гостро критикувався виборчий закон, за яким у парламент вперше отримали змогу потрапити й міські робітники. Однак, виборча реформа була проведена на користь панівної верхівки (обмежена кількість виборчих округів, зміцнені привілейовані «класові» права певних груп тогочасного населення тощо), що не дозволило утворити у парламенті представництва західноукраїнського робітництва. З 1900 р. на зміну «*Robotnik*» приходять рупор української соціал-демократичної партії – газета «Воля» за редакцією М. Ганкевича та С. Вітика [12, с. 986].

На переломі XIX – XX ст.ст. відбувається радикалізація суспільного життя, що передусім виражається у появі спеціалізованої преси. Якщо раніше проблеми західноукраїнського робітництва висвітлювалися поряд із питаннями, важливими для селян (в першу чергу), міщан та інших верств тогочасного населення, то поява таких друкованих органів, як «Праця» (часопис промислових українських робітників), або «Робітник» (орган ЦК Української соціал-демократичної Робітничої партії) [13, сс. 131, 178] засвідчила зростаючий вплив робітництва на суспільні процеси, що відбувалися в тогочасній Австро-Угорщині.

Характерним є приклад тижневика «Земля і Воля», який у підзаголовку номерів першого року видання позиціонував себе як «Орган української соціал-демократичної партії для сільського робочого люду», а вже через рік – «Орган української соціальної демократії для робочого люду» [14, с. 93]. Визначаючи зміст тижневика, редакція підкреслювала, що, «пишучи зі становища соціалістичного світогляду, будемо писати про положення наших міських, а особливо сільських робітників (...) та про те, яких способів їм уживати, аби вибороти собі кращу долю» [14, с. 95]. На сторінках часо-

пису, у статтях, дописах та кореспонденціях «Що таке соціалізм», «Чого хочуть соціалісти», «Рух у фахових товариствах», «Робітничий рух» пропагувалися соціалістичні ідеї, робітничий рух, класова боротьба. Дописувач А. Ільченко присвятив цикл розвідок під назвою «Про кооперацію» формам робітничого руху [14, с. 96].

Часопис «Добра Новина» розпочав свою діяльність як газета, призначена передусім для сільських пролетарів. Редактором перших номерів щомісячника був Семен Вітик. Уже з 4/5 номера газета виходить під гаслом «Пролетарі всіх країв єднайтеся!», а зміст її стає спрямованим на висвітлення питань робітничого життя. Зокрема, на шпальтах часопису з'являється відділ (рубрика), призначений для працівників залізниці, – «Залізнодорожний відділ», призначений для огляду проблем і фахового профспілкового руху залізничників [15, с. 138].

Продовженням «Доброї Новини» став часопис журнального типу «Праця». Інтернаціональна за змістом (про що свідчать назви статей «Шостий міжнародний соціалістичний конгрес в Амстердамі», «Відозва японських соціалістів до російських», «Загальний страйк залізничних служачих на Угорщині» тощо), газета основним своїм завданням бачила «об'єднувати пролетарів всіх країн» та «викрешувати «іскру» революції в Галичині» [15, с. 177].

Висновки. У сучасній Україні не маємо наразі друкованих органів, орієнтованих виключно на той чи інший клас або соціальну верству населення (виняток становлять хіба що «Сільські вісті» та малотиражні газети, призначені для пенсіонерів усіх соціальних груп). Проте, як видається, цілком виправданим і доцільним стало б видання окремих додатків до популярних українських газет, орієнтованих на вузчі чи ширші соціальні групи. Наприклад, додатки для осіб найманої праці (приміром, міських та сільських робітників), які б роз'яснювали права та конституційні можливості цих категорій населення, досвід профспілкових організацій тощо. До такого друкованого органу особа найманої праці могла б звернутися за підтримкою та безпосередньою допомогою, як це практикувалося в минулі десятиріччя.

Рецензент Шляхов О.Б. – д.і.н., проф.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. «*Rekodzsielnik*». - 1870. - 5 czerw
2. «*Rekodzsielnik*». - 1871. - 7 maja.
3. Історія Львова. – Київ, 1984. – 412 с.
4. Франко І. Чого ми хочемо // І. Франко Збір. тв.: У 50 т. – К., 1984. – Т. 44, кн. 15.
5. «*Prasa*». - 1879. - № 1, № 19.
6. «*Prasa*». - 1880. - № 11.
7. Шаповал Ю. Г. «Діло»(1880-1939 рр.): Поступ української суспільної думки. – Львів: без назви видавництва, 1999. – 384 с.
8. Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст.: матер. до бібліографії / [Н. В. Антонюк, І. Я. Вдовичин, С. А. Кость та ін.; за ред. М. М. Романюка]; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Л.: Фенікс, 1999. – Т. 1. – 319 с.
9. Романюк М. М. Українські часописи Львова 1848 – 1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження. У 3 т. – Т. 1. 1848 – 1900 рр. Уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк. – Львів: Світ, 2001. – 741[2] с.
10. Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст.: матер. до бібліографії / [Н. В. Антонюк, І. Я. Вдовичин, С. А. Кость та ін.; за ред. М. М. Романюка]; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Л.: Фенікс, 2001. – Т. 4. – 319 с.
11. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: Іст.-бібліограф. дослідж. – Львів: Світ, 2009. – Т. 2 : 1891–1905 рр. / НАН України. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника / уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (кер. проекту),

- Л.В. Сніцарчук. – 480 с.
12. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні: У 3 т. Т.3. – Київ: НАН України, НДІТІАМ та ін., 1995. – сс. 801–1230.
13. Ігнатієнко В. Бібліографія української преси 1816-1916 / Варфоломій Ігнатієнко. – Харків, Київ: Державне вид-во України, 1930. – 286 с.
14. Періодика Західної України 20–30-х рр. ХХ ст.: матер. до бібліографії / [Н. В. Антонюк, І. Я. Вдовичин, С. А. Кость та ін.; за ред. М. М. Романюка]; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Л.: Фенікс, 2001. – Т. 5. – 320 с.
15. Українські часописи Львова 1848-1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження. У 3 т. Т. 2. 1901–1919 рр. / уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк. – Львів: Світ, 2002. – 692 с.